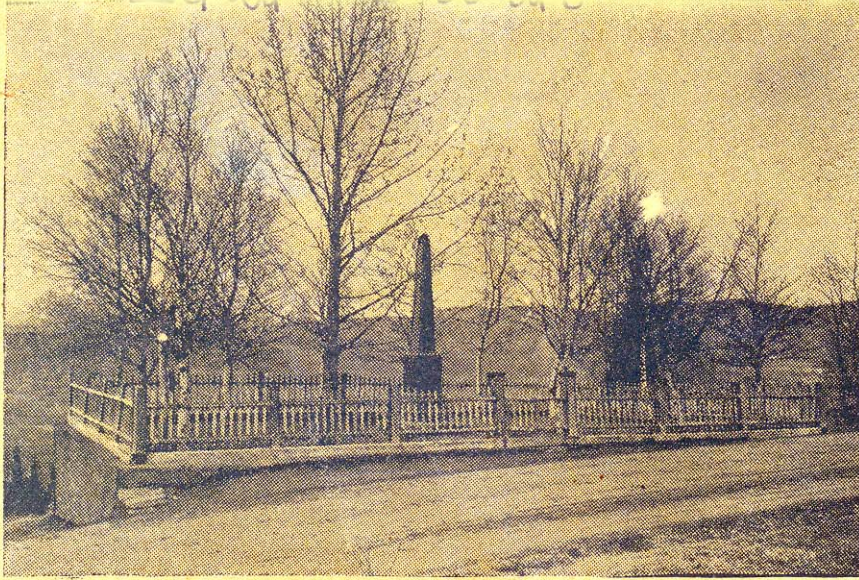

Verdal Historielag

Postboks 148, 7651 Verdal

*Minnestøtta på Sundbyhaugen der 33 av de omkomne er gravlagt.
«Her ligg dei grav i grav.»*

Verdalsraset

og

Hærfossens gjennombrudd

1893

Utgitt av Verdal Turistforening

VERDALSRASET
OG
HÆRFOSSENS GJENNOMBRUDD
1893

Utgitt av Verdal Turistforening

Steinkjer Trykkeri A.s — Steinkjer
1949

Noe omformatert for publisering på
Verdal Historielags hjemmeside.

Kurt Evert Stenbakke

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	4
JORDRAS I VERDAL	4
VERDALSRASET.....	5
REDSLENES NATT.....	6
FRA LIVSKAMPEN I LEIRSUPPA.....	7
VUKUSJØEN OG HÆRFOSSENS GJENNOMBRUDD	9
RASETS OMFANG OG VIRKNINGER	11
REDNINGSARBEIDET	12
Noen av de reddede og andre øyenvitner forteller om sine opplevelser	12
Namn på de ved raset omkomne	14

FORORD

Dette er bare en kort omtale av Verdalsraset som gikk kl. 0,30 natta mellom torsdag og fredag den 18. og 19. mai 1893.

De som ønsker ytterligere opplysninger henvises til «Verdalsboka», hvor alt som vites er medtatt.

Vi tar også med noen historiske notater om jordras i Verdal. Likeså tar vi med en kort omtale om Vukusjøen og Hærfossens gjennombrudd. Vukusjøens tilblivelse var nemlig en direkte følge av Verdalsraset, og Hærfossens gjennombrudd den 12. september samme år bevirka ytterligere oppdemming av Vukusjøen.

Vi retter en hjertelig takk til Verdalsbokas redaktør, fhv. skoleinspektør Johs. Dahl, som har stilt heile sitt rike materiale til vår rådighet. Dette var av så mye meir verd, som han deltok i redningsarbeidet og satt inne med første hands kjennskap til forholda.

Herr Dahl skriver følgende om sitt første inntrykk når han fikk se det som var hendt:

«Frå bakkane ovanfor Ness hadde vi eit syrgjeleg syn: Heile den grorsame Ness-sletta med dei vakre velstelte gardane var eit hav av leir og vatn, der rester av hus stakke opp her og der. Og midt imot på nordsida eit blåsvart gap etter det som hadde gått ut. Over det heile ein rå eim som lukta av jord og svovel.»

JORDRAS I VERDAL

I historisk tid var en stor del av nedre Verdal og Vukudalen ei arm av Trondheimsfjorden. Haugslia og Sundby var en gang ankerplasser for store båter. Norges geologiske undersøkelser nr. 32 for år 1900 forteller at landskapet her en gang har ligget ca. 180 m lågere enn nu og at elva har gravd seg ned ca. 150 m på det sted hvor det store ras fra Jernstadgrenda gikk ut. Etter som landet hevet seg, ble det lause lag av leir og aur fast land. Men elver og bekker grov, og jordlaget fikk typisk terrasseform. Verdal er rik på slike terrasser eller avleiringer. De høyeste terrasser er: Mæhlen på 189, Otmoen 187, Skjækermo 186, Levring og Stene 184, og Åkran terrasse på 177 m.o.h. Hit har altså Trondheimsfjorden en gang rullet sine bølger.

Disse terrasser og groper er i dag bevis på gamle jordras. Disse ras har igjen gjennom tidene forma landskapet og dirigert vassfara til nye far. Namn som: Leira, Leirfald, Leirset, Landfald, Leiråa, Laup og andre vitner om ras. Garden Leirfald nemnes med dette navn også allerede hos Aslak Bolt *«af Leirfallom»*, så her har nok gått ras før 1430—40 da boka ble skrevet.

Rektor Gerhard Schøning som i 1774 gjesta Verdal forteller om fleire ras fra langt tilbake i tida. Således et som har gått ved garden Lyng, likeså Auglaraset som gikk den 21. september 1726 da garden Kvam rasa ut og 8 mennesker omkom, og Landfaldraset som gikk den 2. oktober 1747 og 5 mennesker omkom. Schøning skriver dessuten: *«Førend dette Fald skeede, skal gårdens Navn have været Høi-Eklo. Landfald maae da have ligget høier end Eklo-Gårdene, skjønt den nu ligger laver.»*

Det fortelles at der mellom Fåra og Reppe har ligget en gard «Høg-Reppe», som gikk med i Skroveraset der henlegges til år 1400. Før dette ras menes Leiråa å ha gått nord for Rognhaug gjennom Eklodalen. Ett synes imidlertid sikkert, at Landfald og Skrove en gang lå på samme terrasse som Eklo og Reppe. Omlag år 1500 gikk et ras og la et tjukt leirlag omkring Stiklestad kirke og lenger nedover flata.

Ved Kulslimoen i Vuku gikk tre små ras med korte mellomrom i 1895, den 3., 8. og 11. mai. Et ras gikk ved garden By i 1874.

Et ras fra Jernstadgrenda kjenner vi til fra konstituert lensmann Støps skrivelse av 27. juli 1822 til sorskriver Lie: *«at forpakteren av gaarden Kraag, Sivert Sivertsen, tilligemed hans 7 aar gamle søn, ved en besynderlig*

ulykkelig hændelse druknede i en liden demning opkommen ved et jordfald i Kraagsbækken afvikte tirsdag, ved at sætte over samme paa en liden flaade».

Fra samme sted har vi kjennskap til et ras i 1853 og et i 1867. Raset i 1853 var det største av dem. Leir-massene la seg da på Hagas utmark og demte opp elva i tre døgn. Dette ras gikk i juli med liten vannføring i elva.

Raset i 1867 demte også opp elva for ei kort stund slik at folk nedafor kunne fange laks med bare hendene i det tørre elveleie. Også dette ras gikk om sommeren med liten vannføring i elva.

Når vi her har nevnt disse rasulykker fra fortida, må vi også peke på de økonomiske forhold i denne tid. Den gang kunne der ikke stilles noe krav om hjelp fra noe offentlig fond når en ulykke inntraff. Rektor Schøning forteller herom fra Landfaldraset. Bård Landfald som ble redda måtte søke om tillatelse for å reise rundt å be om økonomisk hjelp. Denne tillatelse fikk han så ved stiftamtmannens skriv av 13. februar 1748: «- ti bevilges ham herved i denne vinter efter hans forlangende at omfare i de nærmeste præstegjeld af Værdalens og Inderøens fogderier og søge godtfolk om hjælp og almisse til hans opreisning, som enhver det hannem efter egen vilje og evne vil forunde».

Det store Verdalsraset og Hærfossens gjennombrudd som hendte i 1893 skal vi her omtale særskilt.

VERDALSRASET

Ante noen den kommende katastrofe?

Vinteren 1892 - 93 var rik på nedbør, riktig en snøvinter. Om våren gikk derfor alle bekker over sine bredder. Dette gjaldt også Follobekken som rann rett gjennom rasstedet, og som kvar vår grov og løyste ut større og mindre ras. Det antas med sikkerhet at denne bekk var den egentlige årsak til raset. Bekken grov seg ned i jorda på ymse steder, og ble til slutt borte.

På vedheftede kart vil en se et parti midt i rasgruva som gjenstår og er omtrent uberørt av raset. Follo-bekken, slik den gikk før raset, er anmerka, og en vil se at den da gikk rett over dette gjenstående parti. Som en vil se gikk også hovedvegen over dette partiet. En kan den dag i dag se rester av veggen og det gamle leie for Follo-bekken. Follobekken går i dag lengre vest for dette parti.

Over rasstedet var terrenget omtrent flatt, med unntagelse av Follodalen vest for garden Follo. Her gikk Follobekken ned gjennom Krågsdalen. Hovedvegen til Vuku gikk over rasstedet i rett linje fra den gamle prestegard Uglen og fram til Fåra og Leirådalen meieri.

Flere steder var jordlaget oppbløtt, og det var nok mange som undret seg. Uhyggelig var det også at Follobekken smatt ned i jorda og gjemte seg.

Johan Gran på garden Kråg holdt på å staure korn hausten 1892. De satte fra seg jarnstauren i eit hol mens de var inne og fikk seg mat. Når de kom ut igjen var den sokke ned gjennom jorda av sin egen tyngde. Dette var for ham et varsel. Om hausten solgte han garden sin til Ove Haugskott og flytta til Stiklestad.

Gardsgutten på Hegstad gikk torsdagskvelden den 18. mai ned til elva for å prøve fiskeløkka. Elva var imidlertid da så tjukk av leire at fisket var umulig. Dette hadde delvis sin årsak i at der dagen forut hadde gått et mindre ras ved Reppe, ca. 3 km ovafor. En kan vel også gå ut fra at Follobekken allerede på dette tidspunkt førte mye leir med seg. Folk som kjørte grus fra Follogruva var stadig vitne til dette. Heile terrenget hadde forresten i mange år vært sumpig, særlig etter raset i 1853 var jorda langs Follo-bekken så oppbløtt at det var farlig å ferdes der både for folk og fe. Grøfter som de forsøkte å grave rauset bare igjen.

Dr. Strøm som budde på Ekle, kom om natta fra sykebesøk i Vuku. Omlag kl. 24.00 kom han til Jermstad, men da sa hesten nei og ville ikke lenger. Han reiste seg på to og skalv av redsel. Dr. Strøm syntes nok dette var et rart påfunn av den ellers rolige hesten. Han slo hardt på, og da det endelig bar i veg, gikk det i vilt tan, og den var ikke til å stanse før de kom til Stiklestad. Dr. Strøm skulle også ha besøkt en syk på rasstedet som ventet på ham, men hesten sa nei, og dette ble begges redning.

Omlag til samme tid kjørte en mann et tungt lass i motsatt retning, fra Augla til Fåra. Hesten var nok gammel og skrøpelig og det gikk ikke fort, men med ett vakna hesten opp i vill redsel, satte avsted og var ikke til å stanse før den skumlagt og skjelvende nådde fram til Fåra på trygg grunn.

Noe liknende hendte ved Haugan i Vuku året etter da det gikk et ras der. En hest som sto tjora sleit seg og sprang for bare livet opp til husa. — Ei lita stund etter gikk et ras der den hadde stått tjora.

Liknende beretninger har vi fra andre steder. Fra Bråfallene i Bynesset i 1848 berettes at en mann kjørte over det seinere utraste landskap kort tid før raset gikk. Hesten satte avsted i rasende fart, og dette reddet dem begge.

Fra raset ved Leiråna i Buvika i 1864 berettes om ei ku som sleit seg og ble berga. Straks etter gikk raset.

Fra et av Stubergfallene i Lånke berettes om to kyr som sleit seg og ble redda straks før raset gikk. Fra et ras i Inderøya i 1880 berettes på samme måte om en hest. I Verdal var det om natta til den 19. mai kuldegrader og kald og sur vind. Alle lå i sin trygge søvn og ante fred og ingen fare. Men med ett ringer døds klokka for de 250 menneskeskjebner som befant seg på rasstedet.

REDSLENES NATT

Folk trudde det var dommedag

Eieren av garden **Skei** (3 - 400 m nord for raskanten), **Jakob Skei**, vakna av duren fra raset. Han gikk da ut og så en røyk stige opp over Follo- og Jermstadgardene. Han så garden Trøgstad gå under med dump og drønn. Omlag 15 minutter etter så han Trøgstad-plassene gå. Plassene gikk etter kvarandre i store flak. Raset trakk seg så oppover til Øvre Jermstad, men stansa foreløpig ca. 80 m fra stallbygninga.

Kona på garden **Skjørdal**, på den andre sida av dalen, var også øyenvitne til redslene. Hun forteller at raset gikk i tre deler. Det første ras gikk ca. kl. 0.30. (Noen av dem som gikk gjennom raset og ble berga bekrefter også dette.)

Det begynte nede i Krågsdalen, og garden Kråg og en del av Hagamarka gikk med i det første ras. Dette ras tok vegen over dalen og elva mot Melby. Elva hadde da et langt anna leie enn nu. (Se kartet).

Det annet ras, som gikk straks etter, var større, og var ledsaget av en voldsom larm og dur. Ei støvsky la seg som et teppe over landskapet. Herunder rasa Follogrenda ut. Raset sopte med veldig kraft tvers over dalen, tok med seg alt på sin veg og sprøytet leire langt oppover liene på den motsatte sida av dalen, heilt oppunder Bjørkberga.

Straks etter gikk dog det største og mest voldsomme ras, som tok med seg resten av Jermstadgrenda. Raset velta som ei flodbølge, først oppover mot garden Lunden, som det tok, og derpå nedover, og tok alle tre Nessgardene, Leirfaldsaunet, nedre Leirfaldskålen og Lennesgardene. Det fylte elveleiet heilt ned til Tinden med leirgraut. Det buldret og drønnet som kanontorden, og folk trudde det var dommedag. Leirspruten stod himmelhøgt.

Folk ble enten vekt av den larm og dur raset førte med seg, eller de vakna først etter at husa var kommet i drift ned gjennom avgrunnen.

Til å begynne med var det ingen som heilt kunne fatte det som var hendt. En mann som kom kjørende til Vuku ut på morgensida, og som hadde kjørt over rasstedet om natta, men overnatta på en gard ovafor raset, fortalte det han hadde hørt, men ingen ville tru ham. Alt var for grufullt til å være sant. Det vil her føre for langt å beskrive alt, og vi må derfor innskrenke oss til små glimt inn i den dommedags-tilværelse folkene var i.

FRA LIVSKAMPEN I LEIRSUPPA

Men tidt var ingen med som bringe kan beskjed

Garden **Kråg (Gran)**: De som lå nedunder kom seg ut nakne. De ropte til dem som lå på loftet, og hørte at de vakna, men det ble for lita tid til å komme seg ned, — det knaka allerede i huset. De 3 som var kommet ut sprang for livet og ble redda. Som de sprang forbi et nabohus banka de på vindusruta. De hørte bak seg at døra kom opp — og så et skrik — og så var alt borte.

Follo: Husmora med et lite barn og to tjenestejenter, Mette og Oline, sprang ut for om mulig å redde seg. Husa var imidlertid i drift og de fulgte med raset og omkom. De andre 12 av familien fulgte med sjølve huset og ble redda.

På **Hagaenget** var Guruanna og 4 barn heime. Hun lå i stua og hadde minstebarnet hos seg. I et rom ved sida lå de andre barna. Da raset velta inn over huset, tok hun minstebarnet og sprang ut. Leir-massene hadde da allerede sprengt seg inn i rommet der de andre barna lå, og det siste livstegn hun hørte fra dem var at de ropte: «Mamma». Guruanna var da kommet ut, men raset tok henne og hun kjempet en fortvilt kamp for å berge seg sjøl og barnet hun hadde igjen. Mens hun ble ført avsted, fikk hun et slag i hodet og ble omtrent skalpert fra pannen og bakover. Hun svimte da av og mista barnet. Da hun ble trukket i land ved Sundby, var det ingen som kjente henne igjen, slik hun så ut. Etter et lengere sykeleie kom hun seg igjen.

Dina Jermstad budde sammen med sin far i ei lita stue under Jermstad. De kom seg ut, men faren hadde noen oppsparte penger liggende i et skap, og han sprang inn igjen for å hente disse. Raset kom og tok både ham og husa. Dina sprang forbi Smedhaugen der hun ropte og vekte folka, men de tok ingen notis av henne, og litt etter tok raset dem. Dina fikk likevel redda seg over på fast grunn.

Tjenestjenta på **Trøgstad skole** vakna med at huset fôr i rivende fart nedover. Det stansa ved Haga. Veggene var da borte, men golvet hun stod på holdt sammen. Ikke langt fra henne stod husbondsfolka på ei torv - også i live. Hun fikk tak i en planke og forsøkte å legge ei bru over til dem. De begynte også å gå ut på den, men underlaget svikta, og de forsvant i leirhavet. Tjenestjenta ble ut på dagen berga.

På garden **Togstad** vakna de med at huset var i drift. Det stansa ved Moe, men bare taket var da synlig over leirhavet. Mannen, som var syk, lå halvveis i leiret. Hans hustru grov vekk leiret så han fikk puste. De ble begge redda, men i en forkommen tilstand.

På småbruket **Togstad** holdt både huset og tunet sammen under heile farten. Det stansa mellom Haga og Sundby, ca. 6 km nedafor, omtrent uskadd. I fjøset stod dyra rolig og tygget sitt høy. Et lite stabbur var heilt uskadd. På et bord i buret stod et fat med melk. Bare en liten skvett var rista over kanten og ned på bordet. Alle ble berga.

Trøgstadvald (Fyksve). Datra på garden, Liva, forteller:

Vi vakna med et fælt bulder, og vi fór i den største angst ut av sengene. Huset rausa sammen, men jeg kom meg ut mellom to stokker i veggen. De andre kom seg også ut, og vi samlas utafor huset. Da kom huset bort, og den jordtorva vi stod på fór med rivende fart forbi de svarte leirmelene nedover mot dalen, der farten sakna noe av. Den torva vi stod på delte seg nu i to. Min far, min bror og mitt barn på ett år ble på den ene del, og på den andre: min mor, min bror Eliseus og jeg. Det var ikke så langt mellom oss. Om ei lita stund kom vi atter i drift, og jeg så at den andre torva begynte å gå under, min far og bror lå på kne og ropa til Gud om hjelp. Men rett som det var sokk de ned i leirmassen og ble borte. Ei hand stakk opp til slutt.

Straks etter stansa vi omlag 200 m fra land på sørsida av elva. Over alt omkring oss var det berre tynn leirsuppe. Vi fraus og leid mye vondt om natta. Verst for mor som måtte legge seg på marka — klelaus, gjennomvåt og tilsøla av leir som hun var. Vi ble berga omlag kl. 16,00 dagen etter da kavalleristene la bru utover til oss, men jeg glemmer nok aldri da min far og min bror kjempa i dødsangst sammen med mitt lille barn og ble slukt av leirmassene.

Lilletrøgstad: Hushjelpen Hanna forteller at hun tok med seg den minste gutten og sprang ned fra loftet og ut på tunet. Der var også mannen og kona og den eldste gutten. Med ett ble alle tatt av raset. Hanna var ofte under jorda og besvimte. Hun ante ingen ting før hun vakna ute i leirhavet og kavalleristene hadde lagt ei bru utover til henne. Ved sida av henne fann de også liket av den 2 år gamle gutten. (Se også det øyenvitne P. A. Røstad forteller).

På **Krågsmo** vakna de med at leire og vatn strømmet inn over golvet. Huset revna, men de sprang ut gjennom et hol i veggen.

Sammen med restene av huset ble de ført ned til mellom Melby og Eklo. Mannen reiv med fingrene laus bord fra huset og laga ei bru 200 m fram til Eklolandet, og bar de andre over på fast grunn.

På **Moan** vakna de med at huset var i drift og loftet falt ned. De var blinda av leiret, men ved å føle seg fram med hendene fann de noen fastsittende busker, og halte seg i land og kom seg opp til garden Moe i forkommen tilstand.

På **Nordlyngsvald** ble huset flytta omlag 500 m, og jordmassene stod da opp til annen etasje, dit folka hadde redda seg. Soldatene la seinere bru utover til dem.

På **Nordlyng** vakna de med et fælt bulder da leirmassene velta inn gjennom vindu og dører og fylte til slutt heile rommet. De redda seg opp på bord og stoler — en gutt heilt opp på den gamle klokke-kassa. Den ene veggen ble sprengt ut, og nu ble rommet fylt av leire, så de stod med hodet mot loftet. Det minste barnet hadde kona i hendene og stødde seg på lista over døra. Verst var det at det var aldeles mørkt og liten tilgang på frisk luft. I dette fangenskap stod de i fleire timer. Da bad hun til Gud at han for barna sin skyld måtte skaffe lys og luft. Med det samme sokk leiret sammen ved den andre veggen, så det kom en frisk luftning og så mye lys at de kunne se seg omkring. Tjenerne hadde kommet seg ut, og de stod i den formening at de som var nedunder var døde, da rommet var fylt av leir. Kona hørte imidlertid røster og ropte om hjelp. Drengen Ole sprang da inn på loftet og med bare hendene reiv han så opp golv-fjølene og fikk halt alle opp av leiret. Ei seng som trykket opp under loftet hjalp ham jo endel med dette.

På **Næs, østre** vakna de med at huset rista. De tenkte å komme seg over til fjøset, da dette var oppført av stein, men leirmassene kom settende inn gjennom tunet så de ble for sein. Fjøset ramla imidlertid snart sammen, mens hovedbygninga der de holdt til ble flytta en del.

På **Sundbyhammeln** vakna mannen med at en stokk fra veggen kom over ham. Huset fyltes med leire, men han redda seg opp gjennom murpipa. Bak seg hørte han datra rope om hjelp, men det var umulig for ham å hjelpe.

Ei jente førtes med raset til hun mista bevisstheten. Ut på dagen da sola begynte å varme, kom hun til bevissthet igjen. Hun stod da i størknet leir til opp på brystet.

Ei anna jente førtes med raset 3 km, og da hun ble berga stod hun i leire til opp på brystet med sitt døde barn i armene.

Raset kom med så stor fart at enkelte tverrdaler som lå 10 til 15 m høyere ble fylt av leir. En av de reddede meiner at farten var omlag som hurtigtogs fart.

Fra **Eklohøgdene** kunne en se hus, tømmerstokker, stoler, senger m. v. komme flytende nedover med leirmassene.

Fra alle kanter hørtes rop om hjelp fra folk som kjempet for livet, og skrik og brøl fra dyr. Ja, også fra undergrunnen, fra de hus som var heilt eller delvis begravd kunne en høre rop, hanegal og kyr som rauta.

De mange som lå i den iskalde leirsuppa leid fryktelig. Jo meir de kava for å komme seg fri, dess lenger sokk de ned i leirsuppa. Etter kvart som vatnet seig bort stivna leiret til, og de ble stående som i ei skruestikke, ofte med bare hodet eller ei arm synlig.

Sjølve raset varte jo ikke lenger enn omlag ½ time, men virkningene av raset var at det lågt liggende landskapet av nedre Verdal var truet. Beboerne måtte derfor på fleire steder rømme sine boliger. Således var det alminnelig utflytting på Verdalsøra, fra gardene Fæby, Holmsveet, Holmen, Stiklestadgardene, Ekle, Bjartnes, prestegarden Uglen og fleire.

Av dyrekropper lå enda vinteren etter mange igjen i leira. Ulven gjorde fleire nattlige besøk utover vinteren og forsynte seg.

Utpå hausten var nedbørmengda særlig stor. Jorda ble svært oppbløtt, og dette førte med seg to større ras i september samme år, da omlag 3000 mål jord rasa ut, vesentlig fra øvre Jermstads mark. Ingen menneskeliv gikk med denne gang.

VUKUSJØEN OG HÆRFOSSENS GJENNOMBRUDD

De utraste leirmasser demte opp elva heilt fra Tinden og oppover i en lengde av 6 km. Elva nedafor var til å begynne med heilt tørrlagt, og driftige folk kunne fange laks med bare hendene. Ovafor danna elva en sjø som nådde heilt opp til Bredingsberg i Vuku. Denne sjøen ble seinere kalt «Vukusjøen».

Vukusjøen som varte heile sommeren, fikk imidlertid ny næring i september, først ved de nye ras fra øvre Jermstad, men mest fra Hærfossens gjennombrudd den 12. september. I Vuku ble vannstanden da så høg at den stod 10 cm over golvet der M. Stornes nu har sin forretning. På andre hus stod vatnet heilt opp til annen etasje. Folk måtte bruke båt mellom husene, og utflytting var også her alminnelig.

Hærfossen lå i ei renne i det faste fjell som vatnet gjennom tusener av år hadde gravd ut. På begge sider var det imidlertid leire.

Fossen hadde et loddrett fall på 29 m, og nedafor et stryk på 5 m. Ovafor fossen gikk elva brei og rolig, og fra Hærfossen til Granfossen hadde den bare en stigning på 6 m. Elvas arbeid hadde i tidenes løp ovafor Hærfossen frambrakt store lågtliggende flater som ved Overholmen og Volden.

Før Hærfossens gjennombrudd hadde Granfossen et fall på omlag 9 m. Etter de geologiske undersøkelser er forholda ved Granfossen lik forholda ved Hærfossen før gjennombruddet, idet elva ovafor fossen gjør en kurve mot elvemelen. En meiner dog at grunnen er; så solid at det ikke er noen umiddelbar fare her.

Ovafor Hærfossen gjorde elva som før nevnt en bøyning. Årligars gikk det her mindre ras, men det gikk langsomt. Forholda ble like vel etter kvart meir og meir truende. Kanalvesenet foreslo da oppførelse av en forstøtningsmur for å styrke den lille jordrygg, som hadde blitt mindre og mindre, og at kommunen skulle overta garantien for vedlikehold. Dette hadde kommunen ingen lyst på og foreslo at arbeidet skulle utføres på en noe annen måte enn av kanalvesenet planlagt.

Imidlertid gikk tida. Den omtalte leirrygg raket nu bare 3 m over elvas flate ovafor fossen, og nedafor hadde elva laga ei bakevje g grov på den samme leirrygg.

Alle var klar over at kom der en storflom, ville fossens trange løp ikke klare å sluke alt vatn. Den 10. og 11. september var det regn natt og dag, og den 12. september i middagstida begynte ei lita vassåre å renne over leirryggen ved sida av fossen. I løpet av en times tid var denne vokset til ei flomfylt leirfarga elv som med dundrende larm fossa fram gjennom et djupt leie.

Den gamle Hærfoss var nu taus etter tusenårig bulder, men fra Hærfossen til Granfossen, omlag 6 km, fortsatte elva å grave i takt med de utgravinger som pågikk i den nye Hærfoss.

I juni 1894 var utgravinga ovafor Hærfossen nådd Volden. På 6 dager fordypet elva her sitt leie med 2,49 m, og dens bredde var minka fra 26 til 10 m, og gravinga fortsatte.

Imidlertid traff elva i den nye Hærfoss på fjell, men skråliggende med 3 avsatter, som likevel sinka utgravinga noe. Kanalvesenet forsøkte å hjelpe med en demningsmur, men uten resultat. Den 3. mai 1894 tok elva nytt leie og tok også muren.

Nu ble det meir fart i utgravinga ovafor Hærfossen, særlig i regnfulle dager.

Den 16. juni 1894 gikk så et større ras ved Haugan og Bjørstad. Raset gikk kl. 19.00 om kvelden og hadde en gryteformig karakter med en bredde i utløpet på 160 m, bredden lenger inne var 240 m, og lengda 260 m.

Raset fylte det nedafor i leir liggende elveleie, ikke bare nedover, men også oppover så langt som til ovafor garden Bynen, omlag 1 km. Dette vara nu bare ei kort tid, så tok leira vegen nedover.

Kubikkinnholdet av raset måltes til omlag 1,3 millioner m³. Raset gikk plutselig, men en hadde om dagen hørt risling av vatn i undergrunnen.

Ingen mennesker gikk med denne gang, bare to kalver som stod tjoret på det utraste areal gikk med. En hest som stod tjoret sleit seg og redda seg på trygg grunn.

Etter dette ras lå husene på Haugan bare noen få meter fra raskanten. Et tørkehus gikk med dagen etter det første ras. Bjørstad lå fra 60 til 80 m fra raskanten.

Etter som hovedelva ble senka, måtte utløpa av sideelvene også følge etter. Mest truende var forholda ved Malsåa.

Både den eldre og den nye veg gikk ut, og en ny veg ble lagt bak Haugan og Bjørstad.

RASETS OMFANG OG VIRKNINGER

Som før nevnt rasa leirmassene fra det store ras i Jermstadgrenda 8 km nedover dalen, og fylte elveleiet og dalbunnen i ei lengde av 6 km. Denne demning var 8 m høg.

Allerede lørdag den 20. mai var vannstanden så høg at det begynte å renne over demninga. Det ble nu stor spenning om hvor elva ville ta seg fram. Det såg nu truende ut for mange og folk begynte å flytte ut.

Søndag den 21. mai (pinsedag) strømmet vatnet over demninga med stor styrke og gikk da også over vegen mellom Holmsve og Haugslia. Garden Holmen var under dette sterkt trua. På Verdalsøra ble det nu alminnelig utflytting. Mandag den 22. mai var dog redningsmannskapet herre over situasjonen, etter å ha arbeidd dag og natt.

Den masse leir som elva førte med seg gikk til sjøs. Men elveoset ble aura igjen, så båter ikke lenger kunne gå inn til Verdalsøra. Før denne tid gikk dampskip heilt inn til Melastua og nordlandsjektene heilt opp til Verdalsbrua.

Vegforbindelsen var på mange steder brutt. På sørsida var Jämtlandsvegen overflødd av leirmassene fra Kålen til Bjørkbukta i en lengde av 2,5 km. Vegen til Vuku, som før gikk over rasstedet, var nu borte i en lengde av 2 km, og ferdsla måtte foregå over Leksdalen og Lyngåsen. Dette var også til stor ulempe for redningsarbeidet.

Ut over sommeren sokk Vukusjøen etter kvart som elva skar seg ned i demninga. Den 6. september kom så det nye ras fra Jermstadgrenda, ødela garden Rognhaug, og demte opp elva så Vukusjøen ble større enn den hadde vært før.

Den 12. september braut så Hærfossen seg fram til nytt leie og forverra det heile.

Den brutte vegforbindelse bevirka også at det var vanskelig fra sørsida å komme fram til kirkegard for å gravlegge de døde. Dette var også grunnen til at 33 av de omkomne ble gravlagt på Sundbyhaugen, som ble innvigd til gravplass av prost Karl T. Rode fra Stjørdal sommeren 1894.

Av de 250 som budde på de utraste og overflødde områda omkom 112, og 138 vart redda. Dessuten omkom 33 hester, 202 storfe, 345 småfe og 25 griser.

Det areal som flødde ut ble rekna til 5000 mål, og den av leir overflødde dyrkajorda til 15.000 mål. Massen som rasa ut ble rekna til 55 mill. kb.m., d.v.s. en kubus på 380 m i kvar kant. Rasstedet danna en dal med bratte meler fra 5 til 35 m i høgde.

Hertil kom så det som ble ødelagt i Vuku og Helgådalen grunnet Hærfossens gjennombrudd. Fleire tusen mål ble ødelagt tilsammen for gardene Haugan, Bjørstad, Rø, Overholmen, Byna, Volden, Nordneset, Leirset, nedre Kulslie, Telsneset og Kulslimoen.

REDNINGSARBEIDET

Det var forbundet med store vanskeligheter og livsfare å redde de mange mennesker og dyr som kjempa for livet ute i leirmassene. Ofte var det umulig å komme alle dyr til unnsetning, og de ble da enten skutt eller stukket ned.

Folk strømmet til fra alle kanter for å hjelpe. Dragonene fra Rindleiret samt en avdeling infanteri fra Steinkjersannan utførte et strålende arbeid. Dr. Strøm, Verdal og dr. Sæthre, Levanger, deltok som læger og arbeidet dag og natt.

Båter var det lite av, og leirsuppa var ofte for seig å ro gjennom eller for veik til å gå på. Det ble derfor bygd bruer av stokker, bord, planker og det en kunne få tak i. Mange gikk på ski eller laga seg ski av bord. Men ofte var det slik at de som gikk på ski måtte være i stadig bevegelse. Stansa de opp for et øyeblikk, sokk de ned.

Redningsmannskapene måtte også utføre store forbygningsarbeider mot elva, som på mange steder truet med å ta nye løp. Vi kan således nevne at 40 soldater måtte til garden Holmen, og 60 til Holmsve, der det da var bare timer om å gjøre før elva makta å ta nytt løp. Soldatene arbeidet dag og natt i skift og ble avløyst kvar fjerde time. Ved Ekle trua elva med å ta den jorda som var igjen. Hit ble det til den 3. juni framkjørt 1400 lass stein, som ble henta langvegs fra.

Fra den 25. mai ble arbeidet utført med leiet hjelp. I noen dager etter raset var en stor del av verda retta i medkjensle mot bygda, og gaver kom både fra inn- og utland.

De verdier som her gikk tapt kan ikke måles i mynt. På den ene sida de ødelagte jordverdier, men på den andre sida det som vog mest: de for all framtid ødelagte heimer — håp og tru var lagt i grus.

Ennu i dag lever mange, både i og utafør bygda, som ved å lese disse linjer får vekt såre minner. Andre vil for første gang få noe kjennskap til det grufulle som hendte i Verdal hin maidaag 1893.

Der det store ras gikk er i dag rydda nye heimer, og nye folk har atter tatt fatt med å rydde i ny tru og nytt håp til den kommende framtid. Måtte de ikke bli skuffet.

«Gud sign kvar ærleg svein
som søv der under stein».

Noen av de reddede og andre øyenvitner forteller om sine opplevelser

Th. Hallem: Vi var noen stykker som annen pinsedag gikk oppover til Jermstad. Vi hørte da en hest som bar seg nede i raset. Vi gikk da langs raskanten, og det viste seg at hesten stod inne i et omtrent uskadd uthus som tilhørte Trøgstad skole. Huset stod ikke lenger fra land enn at vi fikk redda hesten. Det ble også det eneste som ble redda av ordfører Tessems eiendeler. Jeg minnes også at vi rodde fra et stykke nedafor Stabelstua og til Nordlyng for om mulig å redde noe korn der. Vi landa ved stabburs-trappa, men straumen var så stri at vi måtte gi oss. Andre folk holdt da på med å skyte kyr og hester som det var umulig å redde.

Mette Rostad: Jeg var den gang på Bredingsberg. Om morgenen den 19. mai kom det noen som fortalte om raset. Vi trodde ikke at det var sant. Når det lakkete på dagen begynte imidlertid elva å demme oppover. Vi gikk da opp på ei høgd, og så da en sjø med murpipa på Vohlen rakende over vatnet. Siden måtte vi ro i båt bort til Bredingsbakkan. Det var også smått om båter.

P. A. Røstad: Når vi kom fram på Leirfaldlia, fikk vi den stramme leirlukta mot oss, med naudrop fra mennesker og brøl fra dyr ute i leirhavet. Min far og et par andre begynte straks å legge bru til garden vestre Ness, som var omflødd. Husa stod på plass, men leira nådde opp til loftsvindua. Sammen med

Bernt Rinnan sprang jeg opp på Kålapynten for å få bedre utsyn. Ness-gardene var på plass, men delvis begravd. Lennesgardene var det ikke stort igjen av, og de gardene som hadde ligget nærmere det gamle elvefar var heilt borte. Men inne ved fast land lå ruiner av hus.

Ustanselig hørtes naudrop fra folk. Vi fikk så se en menneskeskapning som rørte seg omlag 200 m ute i leirhavet i retning mot Lennes. Sammen med andre begynte vi å legge ut bru av husrester. Dette førte til at vi fikk redda husbestyrerinnen Laura hos Ove Haugskot på Kråg. Siden så vi fleire mennesker ute i leirhavet mellom Ness austre og Haga, men her var leiret i stadig bevegelse. Ved hjelp av husrester fikk vi likevel redda Liva Trøgstadvall og hennes mor. Nu kom det melding om nye ras og de militære fikk ordre om å gå i land. Vi to 19-åringer, Bernt Rinnan og jeg, stod litt igjen, og med ett får vi se ei arm som rørte seg ute i den verste leirsørpa.

Ved hjelp av noen bord kom vi utover og fikk redda Hanna Skogås, som var begravd så bare ei arm, hodet og noe av brystet var over leirhavet. Vi hadde ikke noe annet verktøy enn hendene. Da vi omsider fikk henne opp kom hun til bevissthet og fortalte at hun var sikker på hun hadde sin 2-års gamle gutt med seg helt til hun ble sittende fast og mistet bevisstheten. Dette viste seg også å være rett. Langt nede i leira fant vi gutten, men han var død. Hanna hadde fått en slem medfart, kravebeinet var bl.a. brukket, men etter et lengere sykehusopphold ble hun helt frisk.

En ting meldte seg imidlertid for oss: Hvorledes skulle vi komme i land? De bord vi hadde brukt på utfarten var ikke lenger brukbare. Vi måtte derfor vente til de militære kom og la bru utover til oss. Vi var jo også noe medtatt. Fingrene var hudløse etter gravinga. Våre klær hadde vi brukt til dem vi fikk reddet, og mat hadde vi ikke smakt på et døgn.

Det ble over alt utført et godt redningsarbeid, og fleire fikk kong Oscar den II.s medalje for edel dåd.

Vi skal her få tilføye at i fortegnelsen over utdelte medaljer finner vi: P. A. Røstad, Bernt Rinnan, Ole Martin Lyng, Martin Blybakken m. fl.

Edin Follo, nu 77 år, bodde i Follostua. Han gikk gjennom raset, men ble berga. Han forteller at han vakna med at huset rista. Med voksne c: barn var de 6 i familien. De sprang alle ut, men i forfjamselsen glemte de det minste barnet. Min far sprang da inn igjen etter barnet, men da gikk huset i avgrunnen, og begge ble med. Huset, eller rettere sagt, resten av huset, stansa nede ved Rosvoll. Det rare var at mens huset var heilt ødelagt, var en liten del av hagen, som fulgte med huset, i god stand. Min mor hadde om dagen vasket klær, og hadde tøy i en stamp. Denne ble funnet igjen under kanaliseringen lang tid etter. Liket av det minste barnet fantes senere nede ved Tinden.

Marius Iversen, som tjente på garden Follo, gikk også gjennom raset, men ble berga. Han er nu 72 år. Han forteller at han vakna med et brak og hoppa ut av senga, men da var taket borte og han hadde den klare himmel over seg. Stokker fra huset for omkring ham. Noen hoppa han over og andre kraup han under. Det heile gikk fortere enn det her fortelles. Golvet holdt dog sammen, og på dette bars det så i veg nedgjennom avgrunnen. Først gikk farten mot garden Lunden hvor det ble et lite opphold, men plutselig kom et nytt ras midt i mot og dødsfarten fortsatte til den endelig stansa ved Rosvold.

Folkene på Rosvold ble vekt ved at en av våre hester kom i gallop inn på tunet. Den hadde redda seg på egen hand, men nu var den blå av farge. Den hadde nemlig gått gjennom raset og var heilt dekt av leir.

Hvor hurtig det heile gikk, framgår av følgende: Det første ras gikk ca. kl. 0,30. Follo gikk antagelig med i ras nr. 2. Kl. ca. 1.00 ble folkene på Rosvold vekt av den leirblåe hest, og kl. 1.30 kom Marius Iversen seg i land nede ved Rosvold.

Namn på de ved raset omkomne

Bjørklund:

Gbr. Anton Kristiansen, f. 1858, hustru Ingeborg Olsdtr., f. 1853. Barn: Sigurd Alfred, f. 1885, Karen Otilie, f. 1888, og Inger Antonie, f. 1891.

Eklosvedjan:

Gbr. Erik Sæbos hustru Anna, f. Andersen, f. 1861. Barn: Hans Arthur Kornelius, f. 1886, Edvin Klaudius, f. 1887, Johan Benjamin, f. 1889, og Arne Ingolf, f. 1891.

Follo:

Birgitte M. Rostad, f. Valeur, f. 1861. Barn : Thormod Mikal, f. 1892. Hushjelp Mette Olausdtr., f. 1875, og Oline Martinusdtr. Brandhaugen f. 1878.

Follovald:

Husmann Peter Belbo, f. 1827, hustru Marie Larsdtr., f. 1837. Barn: Mette, f. 1861, og Marie, f. 1878.

Follostuen:

Husmann Anders Andorsen, f. 1845, hustru Elen Anna Olausdtr., f. 1846. Barn: Arne Emil, f. 1888, og Maren Anna, f. 1892. Svigerdatter Sofie Olsdtr., f. 1873, og hennes barn Marie, f. 1891.

Follovald:

Skolelærers enke Gullaug Kristine Johnsen, f. 1812, og kårmann enkemann Johannes Andreassen Jermstad.

Hagaenget:

Gbr. Peder Mikkelsens barn Marie Gustava, f. 1875, Johan Marius, f. 1880, Gunhild Pauline, f. 1888, og Grete, f. 1890.

Hameln:

Gbr. Haldor Haldorsen, f. 1822, og hustru Guruanna Iversdtr., f. 1819.

Haga:

Gbr. Edvard Sandberg, hustru Jokumina og hennes mor. Kårfolk: Kristen Mortensen, f. 1824, og hustru Tonetta M. Trondsdtr., f. 1829.

Hagavald:

Husmannsenke Maria Bårdsdtr., f. 1823.

Jermstadspandet:

Sersjant og gbr. Karl Jermstads hustru Bertine Emilie Johannesdtr., f. 1864. Barn : Sofie, f. 1891 og Karen Bergitte, f. 1892. Kårfolk : Lars Iversen, f. 1826 og hustru Karen Olsdtr., f. 1834, deres barn Lorents Bernhard, f. 1880. Arbeider Teodor Pedersen Togstad, f. 1871. Hushjelp Anna Gustava Andreasdtr. Haukå, f. 1876, og barn Inga Oline Martinusdtr. Myrvold, f. 1882.

Jermstad ø.:

Gbr. Jakob Pedersen, f. 1834, hustru Jonetta Ellefsdtr., f. 1841, datter Martha, f. 1875 samt hustruens brorsønner: Edvard, f. 1877 og John Ellefsen, f. 1881.

Jermstad v.:

Gbr. Gustav Stiklestad, f. 1839, hustru Serianna Jensdtr., f. 1837. Barn: Arnt, f. 1875, Salve, f. 1876, Julie Marie, f. 1878, Thomas, f. 1881, Jørgen Ragnvald, f. 1884, Gudrun Sofie, f. 1886, Ole Ingvald, f. 1888, og Guruanna, f. 1889 samt hustruens søster Andrea Jensdtr., f. 1833.

Jermstadvald:

Handelsm. Olaus Bjertnes, f. 1837, hustru Elen Anna Johansdtr., f. 1844. Barn: Marie, f. 1878 og Alice, f. 1886.

Kråg (Trøgstad lille):

Gbr. Jens Skogås, f. 1855, hustru Karen Hansdtr., f. 1853. Barn : Marius, f. 1888 og John Sigurd, f. 1891.

Kråg (Egge):

Gbr. Anders Larsen, f. 1855, hustru Anna Petersdtr. f. 1858. Sønn: Laurits Otelius, f. 1891.

Kråg (Gran):

Gbr. Thore Olsens barn: Peter Olaus, f. 1881, Sofie, f. 1884, og Inger Marie, f. 1888. Enke Susanna Olsdtr. Klokkehaug, f. 1817, og enkemann Nils Andersen Fåren, f. 1814.

Leirfald:

Gbr. Ludvigs barn Marie Kristine, f. 1883.

Lyngstuen:

Anne Johannesdtr., f. 1818.

Moan:

Snekker Martinus Mikvold, f. 1838 og hans barn : Karen Malene, f. 1880, og Marie Pauline, f. 1886.

Movald:

Husmann Johan Fredriksens hustru Serianna Olsdtr., f. 1846, og deres barn : Anton Konrad, f. 1884, Inga Sofie, f. 1886, Axel, f. 1887, og Olga Severine, f. 1890.

Melbynæs:

Gbr. Andreas Sevaldsen, f. 1828, hustru Ingeborg Rasmusdtr., f. 1830. Barn: Ragnhild Pauline, f. 1872 og Ole Edvard, f. 1876, samt sønnesønn Edvin Herman Sevaldsen, f. i Chicago 1884.

Sundbyvald:

Husmann Johannes Pedersens hustru Karen Arntsdr., f. 1840, og deres barn Anna Bergitte, f. 1884, samt hushjelp Martha Bårdsdr.

Trøgstad store:

Hushjelp Mette Oline Olausdtr., f. 1876.

Trøgstad (skole):

Skolelærer og ordf. Andreas Tessem, f. 1838, hustru Oline Edvarda, f. Velde f. 1837. Barn Olaf Olsen Reppesaunet, f. 1879.

Trøgstadvald:

Husm. Ingvald Johannesen, f. 1821 og hans sønn Iver Anneus f. 1867 og dattersønn Arne Odinsen, f. 1892.

Togstad mellem:

Barn: Otilie Pedersdtr., f. 1884, Gustava Pedersdtr., f. 1890.

Togstad vestre:

Anne Olsdtr., f. 1824, og sønnesønn Einar Theodorsen, f. 1889.

Lyngsvald:

Murer Ole Johannesen, f. 1829, hustru Ragnhild Margrethe Pedersdtr., f. 1849, og datter Oline Margrete, f. 1886.

Til innviing av minnestøtta på Sundbyhaugen hadde John Øverkil, Hegra, skrevet sanger.
Vi tar med disse tre vers :

«Hvor er de fagre, milde ømme kvinder,
hvor er de kraftige, sterke mænd?
Bygden som laa der høibarmet,
deilig dulgt er i dybet, alt med den.

Avgrundens magter mægter dog ei mindets
manende seier i troens ord.
Kun gjennom trengsler av slægtens grave
fremtidens ringe Norge gror.

Fader i himlen, giv os åndens gave
ret til at kjende din haand i alt —
av smertens minde din fred at hente
som du selv i dit ord har talb».